

I kø foran livet

Filmens emne er de såkaldte »store årgange«, der har været diskuteret grundigt i en årrække og formodentlig vil vedblive at stå i midtpunktet for offentlighedens

Af Poul Dam
højskolelærer,

interesse endnu i en del år.

Ved de store årgange forstår man i daglig tale de grupper af unge, der blev født i årene under og efter den anden verdenskrig.

Igennem en lang periode — fra slutningen af 1800-tallet — havde fødselshyppigheden, d. v. s. antallet af nyfødte pr. 1000 indbyggere, været faldende. Medens der i 1880-erne hvert år blev født 32 børn pr. 1000 indbyggere, blev der i 1920-erne kun født 21 børn pr. 1000 indbyggere årligt. Da folketallet imidlertid var mere end $1\frac{1}{2}$ gang så stort i 1920-erne som i 1880-erne, var *det samlede antal* af nyfødte børn *større* i 1920-erne, end det havde været i 1880-erne, og gennem en lang årrække svigede antallet af nyfødte kun lidt på den ene eller den anden side af tallet 70.000 om året.

Dette præg af uforanderlighed blev afgørende for alt indenfor skole- og uddannelsesvæsen. Man kunne regne med, at der år for år kom nogenlunde det samme antal børn til børnehaverne, i skolernes 1ste klasser og ud på arbejdsmarkedet. Samfundet var så at sige indrettet på disse konstante forhold, og det var *ikke* forbundet med større vanskeligheder at foretage de ændringer, som blev nødvendige på grund af, at en stadig større befolkning samledes i byerne, der stadig måtte udvides med nye kvarterer, eller på grund af, at stadig flere gik til eksamensskolerne og til forskellige former for højere uddannelse.

Fødselshyppigheden faldt indtil 1933, da den nåede sit absolutte mindstetal, 17,3 pr. 1000 indbyggere, og faldet var på dette tidspunkt blevet så stærkt, at det også gjorde sig gældende m. h. t. det samlede antal fødte, som i 1933 var 62.780. Den forholdsvis høje børnedødelighed, der eksisterede på den tid, medførte, at årgangen var under 60.000, da den i 1940 nåede til skolealderen, og da den i 1947—48 gik ud af skolen og meldte sig på arbejdsmarkedet og til de højere uddannelser.

Efter 1933 steg fødselshyppighed og fødselstal således, at man i 1940 kunne konstatere et fødselstal på 70.121 — det højeste tal siden 1926. Stigningen var forholdsvis langsom, og da årgangen 1940 først kom i skole 1947 og udtrådte i arbejdslivet i 1954—55, medførte stigningen ikke problemer i samfundet førend et tidspunkt, da man forlængst var blevet opmærksom på de store årganges langt større, fremtidige problemer.

Fra 1941 sprang fødselstallet nemlig voldsomt i vejret. Fødselshyppigheden var forsåvidt stadig lille, målt i forhold til 1800-tallets situation, men det absolutte antal fødte blev langt større, end man nogensinde før havde oplevet i Danmark, og stigningen forstærkedes af den faldende børnedødelighed, som medførte, at væsentlig flere af de nyfødte opnåede skolealderen og den voksne alder. I 1941 fødtes lidt over 71.000, i 1942 næsten 80.000, i 1944 over 90.000, og i 1946 nåedes maksimum med tallet 96.111.

Derefter faldt fødselshyppigheden påny, bl. a. som følge af, at det nu var de forholdsvis små årgange fra 1920-erne og 1930-erne, som udgjorde de unge ægtepar. I 1949 var antallet af nyfødte en smule under 80.000, og siden har det svinget mellem ca. 75.000 og 80.000. Det vil sige, at fødselstallet lå højere i 1950-erne end i noget tiår før 1940. De store årgange prægede derfor kun en vis periodes fødselstal meget stærkt, men det er vel værd at bemærke, at man endnu i en meget lang tid fremover vil få flere skolebørn og flere unge, der søger beskæftigelse, end

samfundet havde vænnet sig til, før de store årgange brød frem. Dertil kommer, at man kan vente en ny bølge af store årgange i løbet af 1960-erne, idet de første af de unge, der blev født i 1942, allerede har indgået ægteskab eller vil gøre det i løbet af kort tid, d. v. s. at fødselstallet vil stige påny. Man kan regne med et fødselstal omkring 1965 på ca. 100.000 om året, under den forudsætning, at fødselshyppigheden i forhold til antallet af kvinder i den fødedygtige alder blot er som nu.

Det blev nævnt foran, at de i mange år konstante fødselstal havde medført, at samfundet indrettede sig på en meget jævn tilgang af børn og unge. Derfor manglede samfundet den selvfølgelig smidighed, som kunne gøre det muligt at opsøge en årlig tilgang af en størrelsesorden, som var væsentlig forskellig fra den sædvanlige. Det gjorde sig gældende, da de store årgange skulle i børnehave, d. v. s. i slutningen af 1940-erne, og det gjorde sig gældende, da de skulle i skole — navnlig i begyndelsen af 1950-erne (den største, årgangen fra 1946, i 1953). Problemet eksisterede overalt, men blev særlig føleligt i byerne, hvor stigningen havde været størst, og navnlig i disses yderkvarterer, hvor de unge familier i særlig grad var koncentreret.

Den store bølge er efterhånden skyllet op igennem skolens klasser, således som det levende og anskueligt er demonstreret i filmen, og man har forlængst mærket problemerne i mellemskole, realskole og gymnasium. Også efterskolerne har mær-

ket den store stigning, og det samme gælder børnekorps og forskelligt andet foreningsarbejde. Andre områder er endnu ikke berørt mere end blot forbigående. Højskolerne, de højere læreanstalter, sessionerne o. s. v. vil mærke den første af de store årgange i 1960 og vil i de følgende fire år se en fortsat stigning.

Som allerede berørt vil også antallet af indgåede ægteskaber stige i de kommende år, når mange når op i den aldersklasse, som indgår ægteskab, antallet af børnefødsler vil stige, og der vil komme et stærkt forøget pres på boligmarkedet, først som en efterspørgsel efter udlejningsværelser, fordi mange af de store årganges repræsentanter kommer fra forholdsvis små lejligheder, som ikke vil kunne huse dem, efter at de er kommet ret meget ud over børneårene, siden som en efterspørgsel efter lejligheder til unge ægtepar.

De store årganges problemer er således ikke alene skole- og uddannelsesproblemer, men i en forholdsvis lang periode vil den uregelmæssighed i tilgangen af personer, som de repræsenterer, medføre vanskeligheder, for samfundet som for de enkelte personer selv.

Men det, der ligger umiddelbart for, er naturligvis de problemer, der er forbundne med den videregående skolegang, erhvervsuddannelsen og beskæftigelsen. Disse problemer har to sider, en offentlig-organisatorisk og en samfundsøkonomisk.

Det offentlige og organisationerne er stillet over for spørgsmålet om at gøre uddannelsesvæsenets rammer så vide, at en rimelig procentdel af de unge — og

FILMEN

Produceret 1958 af Bikuben i samarbejde med Arbejdsmarkedskommissionen hos Minerva-Film A/S. — Manuskript og instruktion: Theodor Christensen. — Kamera: Rolf Rønne. — Musik: Børge Roger-Henrichsen. — 16 mm sort/hvid. — Spilletid: 12 min. — Leje: 4 kr.

I Statens Filmcentral's blad (december 1959) skriver filmens instruktør Theodor Christensen om

»Argumenterende dokumentarfilm«.

Fra denne artikel er følgende hentet:

Argumenterende — eller debatterende — dokumentarfilm, er det en ny gløse til berigelse af dokumentaristernes jargon,

men ellers til liden glæde for ikke-indviede, der i forvejen er bebyrdet med mange forklaringer på og udlægninger af dokumentarfilmens væsen?

Nej, det er et navn på et fænomen, som har eksisteret længe, og som måske efterhånden har fået større betydning indenfor dokumentarfilmen. At den er argumenterende vil blot sige, at den ikke kun fremlægger kendsgerninger og giver besked, men at den tillige taler for sin sag, fremdrager grunde, belyser, sætter under debat. Muligvis ved at der i filmen diskuteres, f. eks. med speakerstemmer som talerør, for og imod bestemte synspunkter. Men ikke nødvendigvis. En film som »I kø foran livet« har kun én speaker, og dens argumentation følger tilsyneladende en bestemt vej. Alligevel er den »debatterende«,

for den sammenligner de store årgange i Danmark med det vældige befolkningsoverskud i verden, og den viser alternative veje, vi kan slå ind på, og de mulige resultater. Lader vi stå til, sørger vi ikke for at uddanne de store årgange og sætte dem i vej, så får vi en unyttig arbejdsreserve, der ender med at blive en belastning, mens samfundets økonomi omvendt kan udvikles, blive mere og mere ekspansiv, hvis vi står med de rigtigt uddannede mennesker, efterhånden som fremtidens krav sætter ind. Dette siges ikke så direkte i speakerkommentaren — den nøjes med at pege — men ved at kombinere kommentar med billeder og eksempler prøver filmen at provokere tilskueren til selv at ræsonnere; filmen er kun begyndelsen på diskussionen, »oplægget« — resten skal tilskueren selv levere.

LITTERATUR OM EMNET

Det meste, der er skrevet, findes i tidsskrifter og aviser, og meget af det er forlængst forældet.

Problemet blev i sin tid fremlagt i ungdomskommissionens betænkning: »Ungdommen og arbejdslivet«, 1952 (se også kommissionens slutbetænkning »Samfundet og ungdommen«, senere samme år) og videre behandlet bl. a. af arbejdsmarkedskommissionen i en grundig betænkning »Betænkning om de store fødselsårgange med særligt henblik på uddannelsesproblemet«, 1956.

Arbejdsmarkedskommissionens arbejde er fortsat af arbejdsmarkedsrådet, der udsender et lille blad (ca. 10 gange om året): »De store årgange«.

Lederbladet, der udgives af Dansk Ungdoms Fællesråd, har ofte behandlet disse spørgsmål, se navnlig specialnumrene i anledning af ungdomskonferencen 1954 (årgang 1954, nr. 6, 7 og 8).

En nem lille redegørelse, navnlig baseret på arbejdsmarkedskommissionens arbejde (med litteraturliste) er Per Kirstein: »De store årgange«. Socialpolitisk Forenings småskrifter nr. 21, 1956.

det vil nok sige flere end hidtil — kan gennemgå en tilfredsstillende almen og faglig uddannelse. Det kræver forøget byggeri, forøgede investeringer, og det giver problemer nok i sig selv. Men dertil kommer, at et udvidet uddannelsesvæsen kræver større tilgang af lærerkrafter, og da lærerkrafterne hovedsagelig skal hentes fra de noget ældre, små årgange, er der ikke få vanskeligheder knyttet hertil.

Videre står de unge over for spørgsmålet om at finde beskæftigelse, og muligheden herfor beror bl. a. på den samfundsøkonomiske udvikling. Det store flertal af de unge er beskæftiget i de private erhverv, og det bliver disses tilbøjelighed eller utilbøjelighed til at antage ung arbejdskraft, som bliver afgørende. En væsentlig del af ungdommen har hidtil været beskæftiget som lærlinge, og det antal lærlinge, som den enkelte virksomhed har beskæftiget, har været forholdsvis konstant. Hvis antallet af faglærte skal udgøre samme procentdel af de unge i fremtiden, må antagelsen af lærlinge forøges, og det kan meget vel blive temmelig vanskeligt. I denne situation kunne man tænke sig gennemført helt nye uddannelsesformer for de unge faglærte, men hertil har der hidtil ikke været større tilbøjelighed. Arbejdsmarkedskommissionen (nu arbejdsmarkedsrådet) og organisationerne har i stedet søgt at fremme antagelsen af lærlinge på sædvanligt grundlag. Derimod arbejdes der som bekendt meget med nye former for uddannelsen af ufaglærte.

Da ungdomskommissionen i sin tid rejste spørgsmålet om de store årganges indpasning i arbejdslivet, understregedes sammenhængen med den økonomiske situation. Man frygtede en meget betydelig ungdomsarbejdsløshed, såfremt der intet blev gjort, idet man dog antydede muligheden af et heldigt konjunkturførløb, som indebar en ekspansion af erhvervslivet netop i den periode, da de store årgange skulle beskæftiges. Det synes foreløbig, som om denne heldige situation er indtrådt. Det har nemlig hidtil ikke været forbundet med meget store vanskeligheder at beskæftige de unge, som er gået ud af skolen, bl. a. fordi beskæftigelsen i erhvervslivet i det hele taget er stærkt stigende. Lokalt og indenfor bestemte fag kan vanskelighederne imidlertid være betragtelige, og det må understreges, at en tilbøjelighed til længere skolegang kan forsinke de store årganges udtræden i arbejdslivet, men i det lange løb vil presset ikke blive mindre heraf.

Dette er det saglige grundlag — à jour ført — for filmen, der gennem sin klare og kraftige opdragning af problemet først og fremmest skal sætte en diskussion igang. Dette forstærkes af filmens indslag fra den store verden og dennes på mange måder langt alvorligere sociale problemer, uddannelsesproblemer og befolkningsproblemer. (Glimtene fra den store verden er sammenklippet af en række fremragende dokumentarfilm, som i stor udstrækning stammer fra 1940-erne.)

Theodor Christensens anvendelse af glimtene fra den store verden kan på den, der gerne vil overse de store årganges problem, virke som en bekræftelse af det danske problems ligegyldighed. Det er naturligvis ikke instruktørens mening, og mere opmærksomme tilskuere vil heller ikke få dette indtryk, men opfatte, at verdensperspektivet skal tjene til at vise det urimelige i en eventuel fiasko ved løsningen af de store årganges problemer. Noget ganske andet er, at de store årganges problemer vel er forholdsvis små i sammenligning med alt det, Danmark

har forud for mange af de teknisk tilbagestående områder, men at der netop i et højt udviklet samfund er en sådan stivhed og så mange forskelligartede hensyn, at de forholdsvis enkle, radikale løsninger, som undertiden kan klare problemerne i et tilbagestående område, på forhånd er udelukket i det mere fremskredne, og at gennemførlige løsninger er forbundet med mange vanskeligheder, som vil være ukendte andetsteds.

Om filmens anvendelse blot følgende:

Filmen er først og fremmest igangsættende. Den indeholder temmelig lidt materiale til belysning af problemerne, men sammen med et introduktionsforedrag, eventuelt baseret på disse sider, vil den være en fortrinlig optakt til en diskussion om de store årgange i almindelighed eller eventuelt særlige sider af disse problemer.

Den kunne også anvendes sammen med en film som »Bare en pige«, selvom der mangler een understregning i de to film — nemlig understregningen af, at de store årganges problem på een gang kan medføre vanskeligheder for at finde uddannelsesmuligheder til pigerne, (en skærpet konkurrence kan let medføre, at pigernes stilling svækkes yderligere), og indebærer en ekstra tilskyndelse til at give pigerne en tilfredsstillende uddannelse, da der er en vis risiko for, at de unge piger fra de første af de store årgange bliver gift i mindre udstrækning end sædvanligt. Med en sådan påpegnings af det kvindelige uddannelsesspørgsmåls forøgede aktualitet i forbindelse med de store årgange vil der utvivlsomt kunne komme en god diskussion oven på forevisning af begge film ved samme lejlighed.

Andre kombinationer, f. eks. med film om erhvervsuddannelse, vil også være mulige, og filmen vil endelig være selvskrævet som et indslag i møder, der direkte vedrører planer om praktiske foranstaltninger i forbindelse med de store årgange.

Poul Dam.

Denne vejledning udleveres gratis af Statens Filmcentral til brug i studie- kredse og skoler. Henvendelse til Hovedkontoret eller Jyllandskontoret.